

Проф. др Зоран Радивојевић, редовни професор

Правни факултет Универзитета у Нишу

др Небојша Раичевић, доцент

Правни факултет Универзитета у Нишу

ЗАШТИТА НОВИНАРА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ¹

Апстракт: Честа страдања новинара подстакла су активности усмерене на унапређење њихове заштите у међународном праву. Професионална новинарска удружења су покренула више иницијатива за усвајање посебног међународног уговора о заштити новинара, да би касније то питање дошло на дневни ред Организације уједињених нација. Међутим, због неспремности држава те иницијативе још увек нису дале резултата. У недостатку посебног уговора, заштита новинара данас се заснива на правилима међународног права која су садржана у уговорима о људским правима и међународном хуманитарном праву. Иако немају посебних одредби о заштити новинара, уговори о људским правима садрже нека основна права која су значајна за њихову заштиту. Одредбе међународног хуманитарног права посвећене новинарима су малобројне и углавном ограничене на регулисање одређених категорија новинара ангажованих у оружаном сукобима. У том погледу, међународно хуманитарно право прави разлику између акредитованих ратних дописника и „независних“ новинара, признајући им заштиту гарантовану цивилима све док не узму директно учешће у непријатељствима.

Кључне речи: међународно право, заштита новинара, Уједињене нације, уговори о људским правима, међународно хуманитарно право, ратни дописници, независни новинари, интегрисани новинари.

---

¹ Рад коаутора представља резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, бр. 179046, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

І УВОД

Новинари су због своје професије, чија је суштина прикупљање и ширење информација, често мета напада како државних власти, тако и група и појединаца из криминалног миљеа. Сваке године страда велики број ових лица, нарочито током оружаних сукоба или других опасних ситуација, као што су грађански немири, демонстрације или страховладе тоталитарних режима. Уз то, многи напади на новинаре остају нерасветљени, што починиоце тих криминалних аката оставља ван домашаја правде.

Овакво незадовољавајуће стање утицало је да се предузму одређене активности усмерене на унапређење заштите новинара на међународном плану. Значајан део тих активности био је управљен на усвајање посебног међународног уговора који би регулисао заштиту новинара. На жалост, ти напори до сада нису уродили плодом. Ипак, делатност Уједињених нација на том пољу допринела је да се у Додатни протокол I уз Женевске конвенције усвојен 1977. године унесе посебан члан посвећен заштити новинара у међународним оружаним сукобима. Како и саме Женевске конвенције о заштити жртава рата из 1949. године садрже нека правила те врсте, данас посебне одредбе о заштити новинара постоје једино у међународном хуманитарном праву. Када је, пак, у питању међународноправна заштита новинара у периоду мира, ту су и даље релевантне само одредбе садржане у уговорима о људским правима.

У складу са описаним стањем ствари у међународном праву конципирана је структура овог рада. У првом делу су представљене активности усмерене на усвајање посебног међународног уговора о заштити новинара и то како иницијативе покренуте од стране новинарских професионалних удружења, тако и покушаји у оквиру Организације уједињених нација. У другом делу рада анализирају се људска права зајемчена међународним уговорима која су значајна за заштиту новинара, док је трећи део посвећен заштити новинара у међународном хуманитарном праву.

II ПОКУШАЈИ УСВАЈАЊА ПОСЕБНОГ УГОВОРА О ЗАШТИТИ НОВИНАРА

Прве иницијативе за усвајање посебног међународног уговора о заштити новинара потекле су од професионалних новинарских удружења, да би касније ово питање дошло на дневни ред универзалних међународних организација, пре свега Уједињених нација. Међутим, ни једна од

тих иницијатива није реализована пошто државе нису биле спремне да прихвате међународне обавезе те врсте.

1. Иницијативе професионалних новинарских удружења

Како су професионална новинарска удружења најбоље упозната са проблемом недовољне заштите новинара, не изненађује да су прве иницијативе за усвајање посебног уговора потекле управо од њих. У том погледу треба издвојити активност три новинарска удружења која су сачинила своје предлоге.

Међународна федерација главних уредника је на конгресу одржаном 1968. године у Монтекатинију усвојила Прелиминарни нацрт Конвенције за заштиту новинара у опасним мисијама.² Нацрт се претежно односио на физичку заштиту новинара и био је ограничен само на опасне мисије.³

Овај документ даје значење два појма релевантна за примену конвенције *ratione personae*. Под изразом „новинар“ подразумева се „сваки дописник, репортер, фотограф, камерман или техничар из медија који је уредно акредитован, у складу са одредбама ове Конвенције“, док термин „медији“ обухвата „новинске агенције, новине и часописе, радио, телевизију и службу филмских новости“.

Нацрт конвенције прописује да новинари не смеју бити притварани, хапшени, нити им се може судити због њиховог *bona fide* вршења новинарских задатака. У случају хапшења, новинари морају бити што пре ослобођени и мора им се омогућити повратак у државу по њиховом избору. Поред тога, забрањено је свако узнемиравање, шиканирање или нападање новинара током вршења њихових задатака.

Поред материјалних одредби, Нацрт садржи и одређене мере за имплементацију, од којих су посебно значајне оне на међународном плану. Предвиђено је оснивање Међународног комитета за заштиту новинара у опасним мисијама, састављеног од 5 до 7 чланова које са листе поднете од стране новинарских удружења бира Генерални секретар УН. Комитет је овлашћен да издаје идентификационе картице, како новинарима запосленим у појединим медијским кућама, тако и новинарима који

² Текст видети у: UNESCO: New Communication Order No. 4 – Protection of Journalists, Paris, 1980, pp. 31-38.

³ Према чл. 5 Нацрта, „опасна мисија“ значи „сваку мисију предузету од стране новинара у циљу прикупљања информација код које постоји или може настати опасност за његов живот, физички интегритет или слободу“. Као примери таквих ситуација наведени су објављени или необјављени ратови, грађански ратови, герилске операције, немири или демонстрације.

делују самостално (енг. *freelance journalists*). Поред тога, он је надлежан да изради заштитни амблем који новинари треба да носе приликом ангажовања на опасним задацима. Комитет има обавезу да интервенише уколико се неки од новинара нађе у тешкој ситуацији, а како би он могао испунити ту дужност медијске компаније треба да га обавесте о одласку њихових новинара на неки потенцијално опасан задатак.

Нестанак 17 новинара у Камбоџи 1970. године подстакао је Међународни институт за штампу да организује два састанка⁴ већег броја професионалних новинарских организација и два удружења правника. Као исход тих састанака усвојен је документ⁵ у којем је предложено стварање Међународног професионалног комитета за безбедност новинара, у чији састав би улазио по један представник и његов заменик из сваке организације која је била присутна на оснивачким састанцима.

Основни задатак Комитета је издавање новинарских идентификационих картица и вођење евиденције о новинарима ангажованим у опасним мисијама. Идентификационе картице се издају за одређени временски период. Како би се убрзало њихово издавање, предвиђено је претходно утврђивање статуса новинара. У том циљу, свако новинарско удружење које је прихватило учешће у овом систему има обавезу да пошаље Комитету списак новинара који се могу наћи у опасним мисијама. Комитет је задржао право да одбије издавање картице, а може и опозвати већ издату картицу уколико дође до њене злоупотребе. Новинари који добију идентификациону картицу морају се обавезати да ће је користити само на професионалним задацима, те да неће носити оружје и униформе или учествовати у непријатељствима. Деловање Комитета иницијално је било ограничено на подручје југоисточне Азије, уз могућност проширења његове делатности и на друге делове света.

Најновији предлог међународног уговора о заштити новинара, сачињен 2007. године од стране Кампање за новинарски амблем носи наслов „Предлог нацрта међународне конвенције за јачање заштите новинара у оружаним сукобима и другим ситуацијама, укључујући грађанске немире и циљна убиства“.⁶ Он представља најпотпунији нацрт до сада, са доста нових решења, од којих се нека могу окарактерисати као радикална.

Нацрт садржи материјалне одредбе и мере за имплементацију, које прате преамбула и одредбе о ступању на снагу. У преамбули се дефинише термин „новинар“ и то као „сваки цивил који ради као репортер, дописник,

---

⁴ Ти састанци су одржани 11. и 30. септембра 1970. године у Паризу.

⁵ За текст видети: UNESCO: *op. cit.*, pp. 38-41.

⁶ Текст доступан на: <http://www.pressemblem.ch/4983.html>.

фотограф, камерман, графички уметник, и њихови помоћници, у области штампаних медија, радија, филма, телевизије, и електронских медија (интернет), који врше своје активности на редовној основи, са пуним радним временом или повремено, без обзира на њихову националност, пол или веру“.

Када је у питању материјални домен примене, прописано је да ће се будућа конвенција примењивати како током оружаних сукоба, тако и у другим опасним ситуацијама у доба мира (грађански немири, демонстрације, намерна убиства, киднаповања). Примена ове конвенције, дакле, није везана само за оружане сукобе, већ и опасне задатке који се извршавају у доба мира.

Нацрт забрањује напад на новинаре, нарушавање физичког и моралног интегритета, претњу, киднаповање или њихово задржавање док обављају професионалне дужности, без обзира да ли ти акти потичу од државних власти или недржавних субјеката (нпр. терориста или других криминалаца). Да би уживали ову заштиту, новинари не смеју узети директно учешће у непријатељствима. Новинарима је изричито забрањено ношење оружја, али им се дозвољава да имају наоружану пратњу у циљу сопствене заштите и заштите новинарске опреме.⁷

Поред наведених забрана, Нацрт предвиђа и низ позитивних обавеза за државе. Оне „морају учинити највише што могу како би заштитиле новинаре и медијске објекте од напада, насртаја и претњи“. Новинарима се мора омогућити слободан приступ информацијама и олакшати кретање.⁸ Од држава се чак захтева да установе „медијске коридоре“, сличне коридорима који се примењују за хуманитарне раднике. Како би се додатно олакшало кретање, од страна у сукобу се тражи да „договоре мораторијум војних активности“ и „привремено суспендују непријатељства“ и тиме новинарима омогуће приступ жељеним местима. Чини се да овај члан има утопистички карактер и тешко је очекивати да буде прихватљив за државе.

Како би се омогућила идентификација новинара и њихова боља заштита, нацрт предвиђа установљење међународног знака разликовања, и то енглеску реч „PRESS“ написану великим црним словима на округлој позадини наранџасте боје.⁹ Поред наведеног амблема, новинари треба да носе и новинарску картицу или други идентификациони документ који им издаје новинарско удружење. Из овога се види да Нацрт конвенције прихвата концепт специјалне заштите новинара, по узору на заштиту коју током оружаних сукоба уживају санитетско особље и припадници цивилне

---

⁷ Чл. 2.

⁸ Чл. 3.

⁹ Чл. 7.

заштите.¹⁰ Пошто ношење амблема може некада ставити новинаре у неповољнији положај него када га немају,¹¹ Нацрт препушта новинарима одлуку да ли ће амблем ставити или не. И када не носе амблем, новинари и даље уживају сва права из конвенције.

Државе имају и строгу обавезу спровођења непристрасне истраге у случају извршења неког забрањеног акта против новинара, како би одговорна лица била приведена правди. Напади на новинаре се морају прогласити кривичним делима и прописати одговарајућа казна за њихове извршиоце, наредбодавце и подстрекаче.¹² Ове одребе имају за циљ да стану на пут некажњавању за криминалне акте почињене против новинара, што је данас распрострањена појава.¹³

Као и претходни предлози новинарских удружења, Нацрт конвенције из 2007. године предвиђа посебно тело за имплементацију - Међународни медијски комитет. У састав Комитета улази 10 независних експерата, од чега петорицу бирају државе уговорнице, док другу половину бирају новинарска удружења. Међутим, за разлику од ранијих предлога, надлежност овог комитета много је шире постављена.

Најпре, он је надлежан да прикупља информације од значаја за заштиту новинара и на бази њих сачињава годишњи извештај који доставља свим државама чланицама УН. Поред изношења информација, Комитет у извештају може учинити препоруке државама, новинарским организацијама и послодавцима.

Друга надлежност Комитета односи се на поступање по индивидуалним захтевима које могу поднети жртве, њихови рођаци или правни заступници. Наводе се само два услова прихватљивости захтева (одсуство очигледне неоснованости и неспојивости са одредбама конвенције), уз изричиту констатацију да тренутно или претходно решавање тог питања од стране другог међународног или домаћег тела не представља сметњу за поступање Међународног медијског комитета. Током разматрања захтева, Комитет може затражити од државе, без обзира да ли се ради о уговорници конвенције или не, додатне информације о случају који решава. Нацрт је остао недоречен у погледу других детаља који се тичу овог поступка (рок за покретање поступка, могућност искључења ове

---

¹⁰ О позитивним и негативним странама специјалне заштите новинара видети: Amit Mukherjee: International Protection of Journalists: Problem, Practice and Prospects, Arizona Journal of International and Comparative Law, 1994, Vol. 11, No. 2. pp. 343-346.

¹¹ На пример, ношење амблема може новинаре учинити препознатљивим и изложити их нападу особа које нису задовољне њиховим извештавањем.

¹² Чл. 5.

¹³ Чл. 9.

надлежности, исход поступка и др.), а није јасно ни шта је основ обавезности неуговорница да сарађују са овим телом.

Комитету је дато и право да од држава захтева предузимање неопходних мера за побољшање заштите новинара (генералне мере), као и да од њих тражи давање компезације жртвама повреде конвенције. Уколико држава не одговори на захтев Комитета, он може одлучити да образује анкетну комисију која ће посетити државу у питању. Оваква комисија се може формирати и када држава, било уговорница или неуговорница, у року од годину дана не спроведе независну истрагу поводом извршења неког забрањеног акта против новинара. И ова надлежност Комитета је прилично недоречена и нејасна.

2. Покушаји у оквиру Организације уједињених нација

Подстакнута нестанком новинара у Камбоџи 1970. године, Генерална скупштина УН је на свом 25. заседању дала иницијативу за израду нацрта међународног уговора о заштити новинара ангажованих у опасним мисијама.¹⁴ Сматрајући да заштита предвиђена Женевским конвенцијама из 1949. године није довољна, Генерална скупштина је позвала Економски и социјални савет да затражи од Комисије за људска права да на свом наредном заседању размотри „могућност израде нацрта међународног уговора који ће обезбедити заштиту новинара ангажованих на опасним задацима и обезбедити, *inter alia*, креирање општепризнатог и гарантованог идентификационог документа“.

У складу с тим захтевом, Комисија за људска права је на 27. заседању 1971. године разматрала то питање. Она је пред собом имала два прелиминарна нацрта конвенције о заштити новинара ангажованих у опасним мисијама. Први је поднела Француска,¹⁵ а други заједнички Аустрија, Финска, Француска, Иран, Турска и Уругвај.¹⁶ Учесници у дискусији су поздравили иницијативу Генералне скупштине и признали да новинари, информишући јавно мњење о догађајима у зонама оружаних сукоба, себе излажу великим ризицима. Они су се сложили да заштита предвиђена Женевским конвенцијама није довољна и подржали

¹⁴ UN General Assembly, Resolutions 2673 (XXV), 9 December 1970.

¹⁵ U.N. Doc. E/CN.4/L.1149, 18 February 1971.

¹⁶ U.N. Doc. E/CN.4/L.1149/Rev.1, 22 March 1971.

иницијативу за усвајање додатног међународног инструмента за унапређење заштите новинара.¹⁷

Комисија за људска права није имала довољно времена да детаљно размотри нацрт конвенције групе држава, али је једногласно усвојила резолуцију којом је предложила даљу процедуру по том питању.¹⁸ Предложено је Економском и социјалном савету да Генералној скупштини проследи поменути прелиминарни нацрт конвенције о заштити новинара ангажованих у опасним мисијама, заједно са свим дискусијама, како би то послужило као основа за расправу на њеном наредном заседању. Поред тога, затражено је да Генерални секретар ове документе пошаље државама како би и оне дале своје коментаре, као и Међувладиној конференцији експерата Међународног комитета Црвеног крста чије одржавање је било планирано за мај 1971. године. Од Генералног секретара још је затражено да сачини експертску радну групу која би се позабавила питањем оснивања међународног стручног комитета за заштиту новинара ангажованих у опасним мисијама и услове и процедуру издавања и одузимања заштитне легитимације за новинаре.

Генерална скупштина је наставила да се бави заштитом новинара ангажованих у опасним мисијама на свом 26. заседању. У Резолуцији бр. 2854¹⁹ она је изразила уверење да треба усвојити посебну конвенцију посвећену тој заштити и позвала Комисију за људска права да размотри прелиминарни нацрт конвенције, узимајући у обзир и друга поднета документа. Истовремено она је затражила од Комисије да тај свој нацрт поднесе Конференцији владиних експерата за реафирмацију и развој међународног хуманитарног права које се примењује у оружаним сукобима, како би га она размотрила на свом другом заседању 1972. године, и преко Међународног комитета Црвеног крста поднела своја запажања. На крају, позване су и државе да поднесу своје коментаре на нацрт Комисије.

У складу са овим захтевом, Комисија за људска права је на свом пролећном заседању 1972. године одобрила Нацрт чланова Међународне конвенције о заштити новинара ангажованих у опасним професионалним мисијама у зонама оружаних сукоба.²⁰ Нацрт предвиђа обавезу држава да заштите новинаре од убиства, повреда или било које друге опасности

---

¹⁷ Official Records of the Economic and Social Council, Fiftieth Session, Supplement No. 4, U.N. Doc. E/4949 (1971), Commission on Human Rights, Report on the Twenty-Seventh Session (22 February - 26 March 1971), Doc. E/CN.4/1068, para. 255.

¹⁸ Human Rights Commission, Resolution 15(XXVII), 24 March 1971.

¹⁹ UN General Assembly, Resolutions 2854 (XXVI), 20 December 1971.

²⁰ Official Records of the Economic and Social Council, Fifty-Second Session, Supplement No. 7, U.N. Doc. E/5113 (1972), Commission on Human Rights, Report on the Twenty-Eighth Session (6 March - 7 April 1972), Doc. E/CN.4/1097.

својствене оружаним сукобима. Поред тога, државе се обавезују да: а) информишу новинаре о зонама где могу бити изложени опасности; б) у случају интернирања, новинарима обезбеде услове које предвиђа IV Женевска конвенција; в) о новинару који је убијен, повређен, тешко оболео, нестао или притворен, проследи информације његовој породици или држави која му је издала новинарску легитимацију. Нацрт потврђује право држава да, у складу са својим националним прописима, регулишу прелазак границе, кретање и боравак страних новинара.

На 27. заседању трећи комитет Генералне скупштине је разматрао нацрт Комисије за људска права, и том приликом је поднет велики број амандмана. Поред нацрта Комисије, и група од 10 држава²¹ је поднела свој нацрт конвенције који је, заједно са поднетим амандманима,²² Генерална скупштина разматрала на свом 28. заседању.²³

У Резолуцији бр. 3058 од 2. новембра 1973. године,²⁴ Генерална скупштина је поново изнела мишљење да треба усвојити конвенцију о заштити новинара и затражила од Генералног секретара да нацрт Комисије проследи Дипломатској конференцији за реафирмацију и развој међународног хуманитарног права примењивог у оружаним сукобима и од ње затражи коментаре на текст нацрта.

На наредном заседању трећи комитет Генералне скупштине је разматрао поднети нацрт и амандмане,²⁵ након чега је усвојена Резолуција бр. 3245²⁶ у којој је изражено очекивање да ће Дипломатска конференција поднети своја запажања и сугестије по том питању. У истој резолуцији, Генерална скупштина је одлучила да се том проблематиком бави и на свом 30. заседању, узимајући у обзир ставове и закључке ове конференције.

Априла 1975. године генерални секретар Дипломатске конференције обавестио је Генералног секретара УН да је Конференција пажљиво размотрила питање заштите новинара ангажованих у опасним мисијама, као и да је предузела неке конкретне кораке на том плану. Генерални секретар УН је информисан да је прихваћено да се у Нацрт Додатног

²¹ Аустралија, Аустрија, Данска, Еквадор, Финска, Француска, Иран, Либан, Мароко и Турска. Текст видети у: UNESCO: *op. cit.*, pp. 54-64.

²² Амандмане су поднеле Мађарска, Индија, Шпанија, СССР и Велика Британија. Текст видети у: *Ibid.*, pp. 64-66.

²³ Official Records of the General Assembly, 28th Session, UN Doc. A/9073, Annexes I and II, agenda item 54.

²⁴ UN General Assembly, Resolutions 3058 (XXVIII), 2 November 1973.

²⁵ Комитет се тим питањем бавио на свом 2090. и 2091. састанку који су одржани 14. и 15. новембра 1974. године.

²⁶ UN General Assembly, Resolutions 3245 (XXIX), 29 November 1974.

протокола I унесе посебан члан који се односи на заштиту новинара у оружаним сукобима.²⁷

На свом 30. заседању Генерална скупштина је поздравила одлуку ове Конференције и охрабрила је да оконча рад по питању заштите новинара у оружаним сукобима.²⁸ Испоставило се да је расправа на том заседању било и последње разматрање питања заштите новинара од стране тог највишег органа УН. Изгледа, задовољна решењем из Додатног протокола I, Генерална скупштина се од тада више није бавила заштитом новинара.

III ЗАШТИТА НОВИНАРА У УГОВОРИМА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

Уговори о људским правима не садрже посебне одредбе о заштити новинара. Међутим, нека права зајемчена овим уговорима могу бити значајна за заштиту ове категорије лица. При томе поједина људска права су важна за физичку заштиту новинара (право на живот, забрана мучења, окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања и забрана незаконитог и самовољног лишавања слободе), док су друга релевантна за њихово професионално деловање (слобода кретања и слобода изражавања).

1. Физичка заштита новинара

Најважније у овој категорији је свакако право на живот, јер без његовог уживања није могуће остваривати ни једно друго право. Оно је загарантовано већим бројем међународних уговора из области људских права.²⁹ Право на живот спада у ред неотуђивих права, што значи да се не може дерогирати ни у једној ситуацији, па чак ни у случају оружаних сукоба или ванредног стања.

Када је у питању право на живот, држава има две врсте обавеза. Прва група обавеза је негативне природе и оне државама ускраћују право

---

²⁷ Official Records of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts, Geneva (1974 -1977), vol. VI, CDDH/SR 43, pp. 255-256. Више о томе: Н.Р. Gasser: The Protection of journalists engaged in dangerous professional missions, International Review of the Red Cross, Vol. 23, 1983, No. 232, p. 7.

²⁸ UN General Assembly, Resolutions 3500 (XXX), 15 December 1975.

²⁹ Пакт о грађанским и политичким правима (ПГПП) - чл. 6, Европска конвенција о људским правима (ЕКЉП) - чл. 2, Америчка конвенција о људским правима (АКЉП) - чл. 4 и Афричка повеља о правима човека и народа (АППЧН) - чл. 4.

да неко лице лише живота. Ипак, постоје неке ситуације у којима је држави допуштено да то учини, што значи да право на живот није апсолутно право.³⁰

Друга врста обавеза је позитивне природе и захтева од држава да предузму потребне мере како би заштитиле животе појединаца од особа које делују у име државе (војне, полицијске и друге безбедносне снаге), као и од недржавних актера (терористи или приватна лица). Европски суд за људска права је појаснио да се ова дужност не своди само на „осигурање права на живот усвајањем ефикасних кривичноправних норми ради одвраћања од извршења кривичних дела против лица, подржане извршним механизмом за превенцију, спречавање и кажњавање кршења тих норми“ већ да чл. 2 Конвенције, у неким ситуацијама, намеће властима и „обавезу предузимања превентивних оперативних мера ради заштите појединца чији је живот у опасности услед криминалних аката других појединаца“.³¹ Поред тога, чл. 2, у вези са чл. 1 Конвенције, захтева од држава да спроведу „ефикасну званичну истрагу“ у случају убистава до којих је дошло услед употребе силе.³²

Из напред реченог произилази да убиство новинара од стране лица која делују у име државе увек представља кршење међународног права, осим уколико не потпада под неки од допуштених изузетака. Досадашња пракса показује да се власти неких држава нису устезале да прибегну убиству новинара како би онемогућиле њихово писање о појединим догађајима или заплашиле њихове колеге и утицале на њихово будуће извештавање. Међутим, државе ће прекршити међународне обавезе и уколико не спрече убиство новинара од стране недржавних актера за које су знале или морале знати или не спроведу одговарајуће истраге у случају страдања новинара.

Када је у питању право на живот, потпуно иста правила важе за домаће и стране држављане. Полазећи од тога, држава мора штитити живот страних новинара на исти начин као и живот сопствених новинара.

Други значајан сегмент физичке заштите јесте забрана мучења, окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања која је

³⁰ Међународно право допушта следеће изузетке од поштовања овог права, под условом да су они предвиђени законом: смртна казна, лишење живота током акције државних снага безбедности или током оружаног сукоба.

³¹ ECHR, Case *Osman v. United Kingdom*, Application No. 23452/94, Judgment of 28 October 1998, para. 115. Међутим, обавезу превентивног деловања државе Суд уско тумачи; *Ibid.*, para. 116.

³² ECHR, Case *McCann and Others v. United Kingdom*, Application No. 18984/9, Judgment of 27 September 1995, para. 161; ECHR, Case *Akkoc v. Turkey*, Applications Nos. 22947/93 and 22948/93, Judgment of 10 October 2000, para. 97.

гарантована већим бројем општих уговора о људским правима,³³ али и посебним конвенцијама.³⁴ Овде се такође ради о праву које се не може дерогирати. Поред тога, забрана мучења, окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања, за разлику од права на живот, има и апсолутни карактер јер међународно право не допушта никакве изузетке од те забране.

Поред обавезе да се уздрже од мучења и других насилних аката, државе имају и низ позитивних обавеза које морају предузети како би спречиле да дође до тих забрањених аката, без обзира да ли они потичу од државних органа или приватних лица.³⁵

Злостављање новинара најчешће се примењује у циљу њиховог застрашивања или кажњавања за објављивање неких информација. Овај вид насиља према новинарима примењују како државне власти, тако и приватна лица. Забрана мучења, окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања загарантована међународним уговорима може послужити као добар правни основ за заштиту новинара од тих насилних аката. Ово право у истој мери штити домаће и стране новинаре.

За физичку заштиту новинара значајна је и забрана незаконитог и самовољног лишавања слободе предвиђена у већем броју међународних уговора о људским правима.³⁶ Та забрана представља препреку државним органима да новинаре неоправдано лише слободе и тако онемогуће њихово писање о догађајма који су непријатни за власт или да их на тај начин казне због ранијег писања. Као и претходна права из ове групе, забрана незаконитог и самовољног лишавања слободе подједнако важи за домаће и стране новинаре.

2. Обезбеђење слободе професионалног деловања новинара

Слобода кретања и слобода изражавања су две најзначајније људске слободе за остваривање професионалних новинарских активности. Тешко

---

³³ ПГПП (чл. 7), ЕКЉП (чл. 3), АКЉП (чл. 5) и АППЧН (чл. 5).

³⁴ Конвенција против тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања (1984) која има универзални карактер, и два регионална уговора – Европска конвенција за спречавање тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања (1987) и Међуамеричка конвенција за спречавање и кажњавање тортуре (1985).

³⁵ О томе више видети: Committee on Human Rights, General Comment No. 20: Replaces general comment 7 concerning prohibition of torture and cruel treatment or punishment (Art. 7), 03/10/1992, para. 2; ECHR, Case *Z and Others v. The United Kingdom*, Application No. 29392/95, Judgment of 10 May 2001, para. 73.

³⁶ ПГПП (чл. 9), ЕКЉП (чл. 5), АКЉП (чл. 7) и АППЧН (чл. 6).

је замислити да би без њиховог постојања новинари могли успешно откривати и пласирати информације.

Прва слобода омогућава лицима слободно кретање на територији државе у којој се налазе, напуштање било које земље (укључујући и властиту), као враћање у своју државу.³⁷ Ова слобода је новинарима нарочито важна приликом прикупљања информација.

Треба рећи да слобода кретања, за разлику од права на живот и забране тортуре, може бити дерогирана у случају ванредне јавне опасности. Поред тога, ова слобода подлеже ограничењима и када не постоји стање ванредне јавне опасности. Међутим, такво ограничење мора бити предвиђено законом и установљено у складу са принципом неопходности, тј. ради заштите националне безбедности, јавне сигурности, јавног поретка, јавног здравља, јавног морала, права и слободе других лица или спречавања криминала.³⁸

Домаћи грађани, па самим тим и новинари, имају пуну слободу кретања унутар државе чији су држављани, као и право да напусте ту државу и у њу се врате, сем у случају постојања неке од напред наведених ограничавајућих околности. Иностранци новинари који су легално ушли на територију друге државе, као и сви други странци са таквим статусом, уживају слободу кретања у истој мери као и домаћи држављани.³⁹ Међународно право не допушта никаква ограничења слободе кретања унутар државне територије која би погађала само странце.

Страни новинари, ипак, немају потпуно исти положај као домаћи новинари. Међународно право не гарантује право уласка на територију стране државе, већ то зависи од воље сваке појединачне државе. Поред тога, државе имају право да странце, па самим тим и новинаре, протерају са своје територије. Протеривање странца који илегално борави на територији неке државе је увек допуштено (осим уколико има статус избеглице). Када су, пак, у питању странци који имају легалан боравак, уговори о људским правима садрже нека ограничења у погледу њиховог протеривања.⁴⁰

³⁷ Ово право је гарантовано чл. 12 ПГПП, Протоколом бр. 4 уз ЕКЉП, чл. 22 АКЉП и чл. 12 АППЧН.

³⁸ Више о ограничењу слободе кретања видети: Human Rights Committee, General Comment No. 27: Freedom of movement (Art.12), 11/02/1999, Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.9, paras. 11-18.

³⁹ Чињеница да је неки странац легално ушао на територију стране државе и да тамо легално борави даје му право на уживање слободе кретања какву имају и домаћи држављани.

⁴⁰ Протокол бр. 4 уз ЕКЉП (чл. 4) забрањује колективно протеривање странаца. ПГПП (чл. 13) садржи одређене процедуралне гаранције које морају бити испоштоване приликом

Слобода изражавања⁴¹ се поред појединаца односи и на медије и у себи укључује више компоненти, као што су забрана узнемиравања због заузетих ставова, право да се траже, примају и шире информације и идеје у усменој или писаној форми.⁴² Пошто остваривање ове слободе са собом носи и одређене одговорности, она није зајемчена као апсолутна, већ се признаје уз значајна ограничења. Међународни уговори о људским правима садрже три врсте критеријума који морају бити задовољени да би ограничење ове слободе било допуштено: а) легалност; б) легитимност; в) неопходност у демократском друштву.⁴³ Услов легалности је формулисан на сличан начин код свих уговора о људским правима, а суштина му је да ограничење слободе изражавања мора своје утемељење имати у закону. Утврђивање легитимности неког ограничења није препуштено државама већ је оно прописано самим уговорима о људским правима, набрајањем објективних околности и то у форми *numerus clausus*. Поред испуњења два претходна услова, власти морају доказати и да је ограничење слободе изражавања неопходно у демократском друштву, што значи да ограничење не може бити наметнуто својевољно чак и када је уведено законом и засновано на неком од допуштених основа.⁴⁴

Слобода изражавања подједнако важи за домаће држављане и странце. Сходно томе, страни новинари уживају слободу изражавања у истом обиму као и домаћи новинари, односно за њих важе само она ограничења која морају поштовати домаћи новинари. Треба рећи да ЕКЉП (чл. 16) предвиђа да ни једна одредба чл. 10 не може спречити државу да ограничи политичко деловање странаца, али с обзиром да професионална делатност новинара нема такав карактер, чини се да тај члан не даје основ за било какво додатно ограничење извештавања страних новинара.

индивидуалног протеривања странаца. Одлука о протеривању мора бити донета у законитом поступку и, осим у ситуацијама када разлози националне безбедности другачије захтевају, протераном странцу се мора пружити могућност да од надлежних органа те државе захтева преиспитивање одлуке о протеривању, уз омогућавање коришћења услуга правног заступника.

⁴¹ ПГПП (чл. 19), ЕКЉП (чл. 10), АКЉП (чл. 13), АППЧН (чл. 9).

⁴² О томе више видети: М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић: Основи међународних људских права, Београд, 2007, стр. 234-236.

⁴³ Прва два критеријума су предвиђена и у ПГПП и у ЕКЉП, док се трећи изричито помиње само у ЕКЉП.

⁴⁴ Овај услов експлицитно садржи само ЕКЉП, док код других уговора о људским правима он представља резултат тумачења тела која се старају о њиховој примени.

IV ЗАШТИТА НОВИНАРА У МЕЂУНАРОДНОМ ХУМАНИТАРНОМ ПРАВУ

Међународно хуманитарно право (даље: МХП) не предвиђа посебну и свеобухватну заштиту новинара упркос бројним опасностима и појачаним ризицима којима су они изложени за време оружаних сукоба. Норме посвећене овим лицима веома су малобројне у овом делу међународног права и углавном ограничене на регулисање одређених категорија новинара који су ангажовани у оружаним сукобима. Кад је у питању сама заштита, новинари не уживају посебан положај у МХП, попут санитетског и верског особља или припадника цивилне заштите, већ се штите тако што им је признат статус цивила или се, пак у појединим ситуацијама изједначавају са другим категоријама заштићених лица (ратни заробљеници, рањеници, болесници или бродоломници). Будући да се новинари сматрају цивилима, од значаја за њихову заштиту су норме МХП које регулишу општу заштиту цивилног становништва од последица непријатељстава, као и норме које се односе на посебну заштиту у ситуацијама када падну под власт противничке стране. С друге стране, новинари, као и остали цивили, могу изгубити заштиту уколико током оружаног сукоба узму директно учешће у непријатељствима.

1. Категорије новинара

Иако не садржи дефиницију новинара, МХП прави разлику између ратних дописника и новинара ангажованих у опасним професионалним мисијама. Прва категорија новинара потиче из обичајног ратног права.⁴⁵ На терен писаног, кодификованог права пренета је Хашким правилником о законима и обичајима ратног права из 1907. године који у чл. 13 предвиђа да "новински дописници и извештачи... који падну под власт непријатеља и за које овај сматра корисним да их задржи, имају право на поступање као са ратним заробљеницима, под условом да имају исправу војних власти армије коју су пратили".⁴⁶ Готово истоветна одредба садржана је у чл. 81 Женевске конвенције о ратним заробљеницима из 1929. године.⁴⁷

⁴⁵ У модерном смислу ратни репортери који ненаоружани прате оружане снаге и извештавају са бојишта појављују се током америчко-мексичког рата (1846-1848.); више о томе: D.W.Moore, *Twenty-First Century Embedded Journalists: Lawfull Targets?*, *The Army Lawyer*, 2009, July, pp.29-30.

⁴⁶ За текст Правилника: В.Кнежевић-Предић, С.Аврам, Ж.Лежаја, *Извори међународног хуманитарног права*, Београд, 2007, стр.307-315. Као узор за ову одредбу послужио је чл.50 Упутстава за руководство армијама САД у рату (тзв. Либеров кодекс) Видети:

Ратни дописници су у класичном ратном праву спадали у ширу категорију небораца, тј. лица која редовно прате оружане снаге, али се не сматрају њиховим припадницима. У случају пада под власт непријатеља, ова лица имају право на статус и третман ратних заробљеника.⁴⁸ Као услов за такво поступање Хашки правилник из 1907. и Женевска конвенција од 1929. године тражили су да ратни дописници имају исправу војних власти армије коју су пратили.

Женевске конвенције из 1949. године, такође, познају категорију ратних дописника третирајући их и даље као неборце, тј. лица која прате оружане снаге иако непосредно не улазе у њихов састав. Да би уживали такав третман конвенције су задржале услов да ова лица морају бити снабдевена посебном личном картом, додајући томе захтев да поседују дозволу за свој рад од оружаних снага у чијој се пратњи налазе.⁴⁹ Изглед и садржина личне карте прописани су у посебном прилогу уз III Женевску конвенцију о поступању са ратним заробљеницима.

Поред тога, прве две конвенције прописују да ратни дописници у случају рањавања, болести, или бродолома, морају бити поштовани и заштићени. Страна у сукобу у чијој се власти буду нашли има дужност да их негује и према њима поступа човечно без икакве дискриминације. Строго је забрањено њихово убијање, истребљење, излагање мучењу и биолошким експериментима, ускраћивање лекарске помоћи и неге и излагање опасностима заразе.⁵⁰

Категорија ратних дописника нашла је своје место и у Допунском протоколу I из 1977. године упркос томе што овај документ више не познаје разлику између бораца и небораца. Према изричитој одредби става 2 чл. 79 заштита новинара предвиђена овим Протоколом је без икаквог утицаја на право ратних дописника акредитованих при оружаним снагама на уживање статуса ратног заробљеника на основу чл.4 III Женевске конвенције.⁵¹

Када су у питању новинари ангажовани у опасним професионалним мисијама у подручјима оружаних сукоба, њихова појава је новијег датума.

A.Mukherjee, Protection of Journalists Under International Humanitarian Law, Communications and Law, 1995, Vol.17, pp.29-30.

⁴⁷ За текст: M.Kirby, L.J.Jackson, International Humanitarian Law and the Protection of Media Personnel, University of New South Wales Law Journal, 1986, Vol.9, p.5.

⁴⁸ Више о томе: З.Радивојевић, Разликовање између бораца и небораца у међународном хуманитарном праву, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2009, стр.43-46.

⁴⁹ Чл.13, тачка 4 I и II Женевске конвенције и чл.4, тачка 4 III Женевске конвенције; за текст: В.Кнежевић-Предић, С.Аврам, Ж.Лежаја, *op.cit*, стр.5-6, 30-31 и 47-48.

⁵⁰ Чл. 12 I и II Женевске конвенције.

⁵¹ За текст: В.Кнежевић-Предић, С.Аврам, Ж.Лежаја, *op.cit*, стр.228.

Увођењу ове категорије у МХП допринео је значајан пораст учешћа новинара који немају статус ратних дописника у периоду после Другог светског рата. Овде се заправо ради о представницима медија који нису акредитовани код оружаних снага, већ у својству независних новинара извештавају са ратних подручја. Околност да је сваке године растао број несталих, убијених и рањених новинара у зонама оружаних сукоба утицала је да се, као што је већ речено, под окриљем Уједињених нација почетком 70-тих година прошлог века припреми нацрт посебне конвенције о заштити ових лица.

Међутим, на дипломатској конференцији која је претходила усвајању Допунског протокола I није прихваћен предлог да се новинарима ангажованим у опасним професионалним мисијама призна посебан статус у МХП. Уместо тога, одлучено је да се у овај документ укључи посебна одредба искључиво посвећена мерама за заштиту новинара⁵². У коначном тексту та одредба прихваћена је као чл.79 Протокола који изричито прописује да се новинари ангажовани у опасним професионалним мисијама у подручјима оружаних сукоба сматрају цивилима. Они ће бити заштићени под условом да не предузимају никакве акције које би нашкодиле њиховом статусу цивила.⁵³

Протокол предвиђа могућност да ова категорија новинара буде снабдевена личном картом чији је модел дат у посебном прилогу. За издавање личне карте надлежна је влада државе чији је држављанин новинар или на чијој територији има пребивалиште, односно на којој се налази седиште медијске куће у којој је запослен. Циљ ове личне карте је да се докаже да је неко лице ангажовано у оружаном сукобу новинар, али њено поседовање није услов за уживање права која овим лицима припадају на основу МХП.⁵⁴

У оружаним сукобима вођеним током последње деценије прошлог и почетком овог века створена је нова категорија новинара која још увек нема своје утемељење у позитивном МХП. Реч је о тзв. интегрисаним или инкорпорисаним новинарима (енг. *embedded*; фр. *intégré/incorporé*) који су укључени у састав оружаних снага и стриктно прате њихово кретање.⁵⁵ Они прихватају обавезу да поштују правила службе војне јединице којој

⁵² Final Act of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts, Vol.X, CDDH/I/237, p.75.

⁵³ Ставови 1 и 2 чл.79 Протокола; за текст: В.Кнежевић-Пређић, С.Аврам, Ж.Лежаја, *op.cit.*, стр.228.

⁵⁴ У овом смислу: Н.Р.Gasser, *op. cit.*, p.5.

⁵⁵ Више о овој категорији новинара: D.W.Moore, *op.cit.*, pp.8-28; H.Tang, Protection of Journalists in Situations of Armed Conflicts: Enhancing Legal Protection Under International Law, Dissertation, Golden Gate University School of Law, 2008, pp.48-51

припадају укључујући ограничење слободе кретања, али за узврат добијају пуну заштиту и могућност непосредног извештавања из зоне њеног борбеног дејства.

Пракса коришћења интегрисаних новинара започета током Фокландског (1982) и Голфског рата (1990-1991.) значајно је проширена у ирачком сукобу 2003. године када је у саставу америчких и британских снага било око 700 оваквих новинара. Према ставу министарства одбране ових држава интегрисани новинари у случају пада под власт неријатељске стране морају бити третирани као ратни дописници у смислу III Женевске конвенције, односно имају статус ратних заробљеника. Насупрот томе, војне власти неких земаља (нпр. Француске) сматрају да су ова лица једнострано или независни новинари који уживају статус цивила сагласно чл.79 Протокола I.⁵⁶

Према важећем МХП положај интегрисаних новинара најближи је статусу ратних дописника,⁵⁷ будући да они прате оружане снаге и извештавају са подручја војних операција. Међутим, да би ови новинари имали статус ратног заробљеника када падну под власт супротне стране неопходно је да добију дозволу за свој рад од стране оружаних снага у чијој се пратњи налазе, као што прописује чл. 4 III Женевске конвенције. У супротном они се сматрају цивилима у случају задржавања од друге стране у сукобу и уживају заштиту предвиђену Протоколом I за новинаре ангазоване у опасним професионалним мисијама.

2. Општа и посебна заштита

Пошто се сматрају цивилима, обе категорије новинара уживају општу заштиту од опасности које проистичу из вођења војних операција. Посебна заштита њима се, пак, даје у ситуацијама када падну под власт супротне стране у сукобу.

Према општем правилу стране у сукобу дужне су да у свако доба праве разлику између цивилног становништва и бораца и да сходно томе војне операције усмеравају само против ових последњих.⁵⁸ Из тога произилази да новинари као цивили не смеју бити предмет напада. Не

---

⁵⁶ A. Balguy-Gallois, Protection des journalistes et des médias en période de conflit armé, *Revue Internationale de la Croix-Rouge*, 2004, Vol.86, no.853, p.42.

⁵⁷ B. Saul, The International Protection of Journalists in Armed Conflict and Other Violent Situations, *Australian Journal of Human Rights*, 2008, Vol.14, no.1, p.108.

⁵⁸ Чл.48 Допунског протокола I.

само да они не могу бити циљ напада, већ је забрањено претити им таквим нападима у циљу терорисања.⁵⁹

Посебно су забрањени напади против ових лица извршени без избора циљева. Као такви, *inter alia*, сматрају се напади од којих се може очекивати да ће изазвати успутне губитке међу цивилним становништвом која су несразмерно велика у односу на конкретну и непосредну војну предност која се очекује.⁶⁰ Поред тога, забрањено је да се цивилно становништво, укључујући ту и новинаре, користе као живи штит ради обезбеђења или заштите војних објеката од напада.⁶¹

У извођењу војних операција стране у сукобу дужне су да предузимају одређене мере предострожности ради отклањања или свођења на минимум жртава међу цивилима. Нападач мора стално водити рачуна о томе да поштеди цивилно становништво и новинаре појединачно.⁶² Таква обавеза је у првом реду наметнута војним старешинама који планирају или одлучују о нападу. Они су дужни да приликом избора средстава и начина напада предузму све могуће мере предострожности да се избегну или сведу на минимум макар и случајне жртве међу цивилима. Њихова је обавеза да се уздрже од напада уколико утврде да ће жртве или разарања међу цивилима бити несразмерно велики у односу на конкретну и директну војну предност која се очекује. Уколико се током већ започетог напада установи да ће успутне цивилне жртве бити у несразмери са претпостављеном конкретном и директном војном предношћу, напад мора бити одмах обустављен.⁶³

Друга врста обавезе непосредних извршилаца напада тиче се дужности обавештавања цивилног становништва. Када год је то могуће, треба упозорити на ефикасан начин цивиле да напад предстоји како би се могли склонити и заштити.⁶⁴ Ова обавеза, пак, не постоји ако околности то не допуштају, што је рецимо случај приликом изненадног напада или јуриша који је диктиран војном потребом.⁶⁵

⁵⁹ Став 2 чл.51 Допунског протокола I

⁶⁰ Став 5, тачка б) чл.51.

⁶¹ Став 5 чл.51.

⁶² Став 1 чл.57.

⁶³ Став 2, тачке а) и б) чл.57. У овом случају реч је о примени начела пропорционалности у међународном хуманитарном праву. Више о том принципу кад је у питању заштита новинара, као и о значењу мера предострожности видети: A.Balguy-Gallois, *op.cit.*, pp.54-63.

⁶⁴ Тачка в).

⁶⁵ Више о томе: К.Обрадовић, М.Шаховић, М.Деспот, Међународно хуманитарно право: развој-примена-санкције, Београд, 2002, стр.184-185.

Док су општа правила о заштити цивила подједнако примењива на све категорије новинара, разлика између ратних дописника и независних новинара ангажованих на опасним професионалним задацима постоји у погледу посебне заштите коју ова лица уживају у случају пада под власт друге стране у сукобу. Пошто припадају категорији лица која прате оружане снаге, али не учествују у војним операцијама, ратни дописници могу бити задржани када падну у руке непријатеља. Право задржавања правда се њиховом блиском, иако у начелу неборбеном, сарадњом са властитим оружаном снагама и њиховим ратним подухватима. Страна која их је заробила овлашћена је, да зависно од околности случаја одлучи да ли ће их једноставно пустити на слободу, задржати одређено време, или их држати током трајања оружаног сукоба.⁶⁶ Уколико непријатељ жели да их задржи, ратни дописници добијају статус и третман ратних заробљеника.

Овакав положај ратних дописника значи да ће они бити подвргнути правилима о поступању са ратним заробљеницима која су садржана у III Женевској конвенцији. Њима се у свим околностима гарантује човечно поступање, поштовање личности и бесплатно издржавање и лекарска нега. Према њима су забрањени сви облици репресалија и дискриминације.⁶⁷ Ратни дописници могу бити интернирани, тј. смештени у логоре у којима ће принудно боравити уз ограничење слободе кретања⁶⁸. Ратни дописници могу бити пуштени на слободу и враћени у своју домовину или смештени у неутралне државе у току трајања непријатељстава,⁶⁹ али се у сваком случају морају ослободити после окончања непријатељстава.⁷⁰

За разлику од ратних дописника, новинари ангажовани у опасним професионалним мисијама у случају пада под власт супротне стране имају статус цивила. То значи да је њихов положај регулисан правилима које садржи IV Женевска конвенција о заштити цивилних лица. Овим новинарима се, такође, на општи начин гарантује поштовање личности, части, породичних права, верских убеђења, човечно поступање и заштита од сваког облика насиља и дискриминације.⁷¹ Међутим, конкретан третман ових лица као цивила зависи од њиховог држављанства и територије на којој су се налазили у тренутку пада у руке непријатеља.

У том погледу се према Женевској конвенцији могу разликовати две ситуације. Прва је када се новинар једне стране у сукобу на почетку

---

⁶⁶ Ф. Карлсховен, *Ограничења вођења рата* (превод), Загреб, 2001, стр.43.

⁶⁷ Чланови 13-16 III Женевске конвенције.

⁶⁸ Чл.21.

⁶⁹ Чл.109-110.

⁷⁰ Чл.118.

⁷¹ Чл.27 IV Женевске конвенције.

непријатељстава нађе на територији супротне стране. Ови новинари имају право да напусте територију непријатељске земље ако то желе или ако то није супротно националним интересима те државе.⁷² Међутим, уколико захтевају апсолутни разлози безбедности страна која држи ова лица може одлучити да их интернира или им одреди место принудног боравка.

Друга је ситуација када се новинари нађу на територији окупираној од стране непријатеља. Њима се, такође, може у крајњем случају одредити принудни боравак или интернација ако окупациона власт такву меру сматра нужном из разлога безбедности. Такве одлуке се морају доносити по редовном поступку који је прописала окупациона сила уз гарантовање права жалбе или тражења преиспитивања по могућству сваких шест месеци.⁷³ По окончању непријатељства интернација мора престати у најкраћем могућем року.⁷⁴

3. Губитак заштите

Независно од тога којој категорији припадају, новинари губе заштиту гарантовану МХП уколико предузму акцију која би нашкодила њиховом статусу цивила⁷⁵. Овде је заправо реч о примени општег правила према коме цивили уживају заштиту само уколико не узимају директног учешћа у непријатељствима, односно за време док не узимају директног учешћа у непријатељствима.⁷⁶ Допунски протокол, међутим, не појашњава шта значи непосредно учешће у непријатељствима. Коментатори ове одредбе указују да акт непријатељства означава сваки ратни акт који по својој природи или циљу непосредно погађа особље или опрему непријатељских оружаних снага.⁷⁷ Директно учешће у непријатељствима, каже се даље у коментару уз овај члан,⁷⁸ имплицира непосредну узрочну везу између активности која се предузима и штете нанете непријатељу у време и на месту где се активност одвија.

Кад су у питању новинари, концепт забране директног учешћа у непријатељствима има специфично значење због природе мисије која ова лица обављају током оружаних сукоба. Наиме, овом забраном не могу

⁷² Чл.35.

⁷³ Чл.78.

⁷⁴ Чл.132-135.

⁷⁵ Чл.79, став 2 Допунског протокола I.

⁷⁶ Чл.51, став 3.

⁷⁷ Y.Sandoz, C.Swinarski, B.Zimmermann, eds., Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1987, p.619.

⁷⁸ Ibid., p.516, para.1679.

бити обухваћени акти који спадају у оквире редових новинарских задатака. Прихватајући новинаре као цивиле, стране у сукобу су се истовремено сложиле да им омогуће уобичајен професионални рад.⁷⁹ Због тога под удар ове забране могу доћи само они акти новинара које непосредно и ефективно доприносе војним акцијама једне стране у сукобу.

У складу са тим новинари губе заштиту коју им гарантује МХП само уколико постоји директна веза између њихових поступака и последица таквог понашања на вођење непријатељстава. Такав случај постојао би уколико се новинар бави шпијунажом, тј. ако тајно или под изговором обављања задатака извештавања прикупља обавештења у оперативној зони једне стране у сукобу са намером да их саопшти противнику.⁸⁰ Међутим, само ширење пропагандних порука не сматра се директним учешћем у непријатељствима, чак и када таква активност новинара представља подршку ратним напорима.⁸¹

Новинари који узимају непосредно учешће у непријатељствима не добијају статус бораца, већ једино ризикују да изгубе заштиту која им се даје као цивилима.⁸² За време док учествују у непријатељствима они губе имунитет од напада и могу бити законити војни циљ. Због такве активности страна у сукобу у чијој се власти нађу има право да према њима предузима мере принуде и безбедности, као што су суђење за повреде које произилазе из непријатељства, интернирање или одређивање места принудног боравка.⁸³ Међутим, престанком директног учешћа у непријатељствима, новинари поново добијају право на заштиту од последица вођења војних операција.

V ЗАКЉУЧАК

Садашње стање позитивног међународног права у погледу заштите новинара може се свакако оценити као незадовољавајуће. Упркос бројним иницијативама од стране професионалних новинских организација и активностима у оквиру Уједињених нација још увек нема посебног међународног уговора о заштити новинара. Иако неколико постојећих нацрта конвенција нуде добра решења и омогућавају ефикасну заштиту

---

⁷⁹ Н.Р.Gaser, *op.cit.*, p.14.

⁸⁰ Чл.29 Хашког протокола од 1907. Више о новинарима шпијунима: Н.Tang, *op.cit.*, pp.122-127.

⁸¹ А.Balguy-Gallois, *op.cit.*, p.44.

⁸² В.Saul, *op.cit.*, p.110

⁸³ Видети чл.45 Допунског протокола I. Поред тога, будући да не улазе у састав оружаних снага, новинарима се због ових активности може судити за дело перфидије у складу са чл.37, став 1, тачка в) Протокола.

код већине држава и даље не постоји спремност да их прихвате. При таквом стању ствари као релевантне за заштиту новинара остају одредбе важећих уговора о људским правима, као и конвенције из области МХП.

Уговори о људским правима су сувише општи и не могу да покрију и регулишу посебне ситуације и пруже потребну заштиту новинарима. Поред тога, нека људска права зајемчена међународним уговорима могу у случају оружаних сукоба и других ванредних ситуација бити дерогирана, што новинаре лишава заштите управо у оним околностима када им је она најпотребнија. Слабост је и то што ови уговори, углавном, не предвиђају кажњавање лица која крше људска права, што је допринело да велики број кривичних дела извршених против новинара остане нерасветљен, а њихови починиоци некажњени.

Одредбе уговора из области МХП посвећене новинарима веома су малобројне и углавном ограничене на регулисање категорије новинара који су ангажовани у оружаним сукобима. Кад је у питању сама заштита новинара, те норме остају у границама онога што је предвиђено за цивили и друге категорије заштићених лица. Остаје отворено питање да ли би се постојећа заштита унапредила уколико би се новинарима гарантовао специјални статус током оружаних сукоба. У прилог таквог статуса навођена је њихова улога у стварању истините слике о дешавањима у неком оружаном сукобу, допринос јачем притиску јавног мњења на актере у сукобу који крше правила МХП, као и изложеност новинара већим опасностима и ризицима у поређењу са другим цивилима. Као главни противаргумент истицано је да би увођење специјалног статуса за новинаре довело до слабљења и разводњавања режима чиме би се изгубио њен смисао. Уз то, овакав статус новинара подразумева усвајање посебног амблема чије би ношење некада ова лица изложило већој опасности неко када изгледају као обични цивили.

Друго је питање како одредити круг лица која потпадају под појам новинара. Према важећим правилима МХП акредитацију ратних дописника увек врше војне власти, док за независне новинаре ове документе опет издаје држава чије држављанство новинар има или на чијој територији његова медијска кућа или он имају седиште, односно пребивалиште. У овом погледу најбоље решење било би да се издавање новинарских идентификационих картица повери неком независном међународном стручном телу као што је то предлагано у нацртима конвенција о заштити новинара. Међутим, за то је потребно усвојити посебан међународни уговор који опет треба да прихвате државе од којих у крајњој линији зависи установљење међународног стандарда заштите новинара, као и његова имплементација на међународном и националном плану.

Prof. Zoran Radivojević, L.L.D.,
Full Professor
Faculty of Law, University of Niš

Doc. Nebojša Raičević, L.L.D.,
Assistant Professor
Faculty of Law, University of Niš

The Protection Of Journalists In International Law

Summary

Every year, a large number of journalists are killed or injured in line of professional duty or on account of the results of their investigative journalism, particularly in the course of armed conflicts. Unfortunately, there is no single document in international law which would embody specific rules on the protection of journalists. Instead, the protection of journalists in international law is exercised on the basis of general rules contained in human rights treaties and special provisions of international humanitarian law.

In the past period, there have been several attempts to adopt a special treaty on the protection of journalists engaged in dangerous missions. The first efforts came from some professional journalists' associations at the end of the 1960s but the proposed drafts did not obtain necessary state support. Given the frequency of casualties involving journalists, the United Nations also engaged in improving the international protection of journalists. The UN General Assembly requested from the Human Rights Commission to draft a convention providing for the protection of journalists on dangerous missions. In 1971, the Human Rights Commission adopted a preliminary draft of an international convention and the next year it produced the Draft Articles of the International Convention on the Protection of Journalists Engaged in Dangerous Professional Missions in Areas of Armed Conflict. Unfortunately, neither of the proposed legal texts has been officially adopted by the General Assembly to the present day.

For the lack of a special treaty governing this issue, the protection of journalists is nowadays based on the rules of international law which are contained in human rights treaties and international humanitarian law. Although they do not contain specific legal provisions on the protection of journalists, human rights treaties contain some fundamental human rights which are valuable for the protection of journalists, such as: the right to life, the prohibition of torture and inhuman treatment or punishment, the freedom of expression and the freedom of movement. Some of these rights provide for their physical protection while others enable the exercise of their professional activities.

Unlike human rights treaties, international humanitarian law does contain special provisions on the protection of journalists. International humanitarian law distinguishes between accredited war correspondents and “independent” (free-lance) journalists. Both categories of journalists are regarded as civilians but war correspondents are given the status of prisoners of war in case they are captured by enemy. As all other civilians, journalists lose their protection if they take a direct participation in hostilities.

Key words: *international law, protection of journalists, United Nations, human rights treaties, international humanitarian law, war correspondents, independent journalists, embedded journalists*